

DIPLOMAȚIA ROMÂNIEI ȘI GEOPOLITICA EUROPEANĂ

INSTITUTUL EUROPEAN
2019

CUPRINS

Argument (Maria Costea) / 9

Viorica Moisuc – istoric al relațiilor internaționale (Maria Costea, Simion Costea) / 13

Viorica Moisuc, Curriculum vitae / 22

Viorica Moisuc, Listă de lucrări / 26

Viorica Moisuc – omul și profesionistul dedicat adevărului istoric (Ion Calafeteanu) / 33

1. DIPLOMAȚIA ROMÂNIEI ȘI DINAMICA GEOPOLITICĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX / 39

Consecințele Păcii de la București din 1913 asupra aromânilor și meglenoromânilor. Controverse și realități (Virgil Coman) / 41

Take Ionescu la Paris (noiembrie 1918). Câteva aspecte inedite (Constantin Iordan) / 65

Vizita premierului bulgar Stamboliski în România reflectată în rapoartele diplomatice belgiene (Maria Costea) / 73

Reglementări internaționale cu caracter special privind regimul apelor din bazinul Dunării în perioada interbelică (Carmen Irène Atanasiu) / 79

Problema gurilor Dunării și a strâmtorilor pentru diplomația României interbelice (Constantin Cheramidoglu) / 95

Receptarea Concordatului României cu Vaticanul de către Biserica Ortodoxă Română și intelectualitatea vremii (Nechita Runcan) / 109

Coaliția Națiunilor Unite între Yalta și încheierea războiului. Teme și probleme (12 februarie – 2 septembrie 1945) (Valentin Ciorbea) / 123

2. DIPLOMAȚIA ROMÂNIEI ÎN ANII RĂZBOIULUI RECE. MOMENTE SEMNIFICATIVE ÎN PROMOVAREA UNEI POLITICI DE INDEPENDENȚĂ / 135

Teoria prieteniei și practica sfidării: România și Tratatul de neproliferare nucleară (Cezar Stanciu) / 137

Diplomația României la negocierile Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (Traian Hristea, ambasador) / 153

3. DIPLOMAȚIE ȘI INTERESE GEOPOLITICE ÎN SISTEMUL INTERNAȚIONAL MULTIPOLAR / 161

Diplomația României la OSCE și rolul său în promovarea dimensiunii umane în Asia Centrală și Caucazul de Sud (Traian Hristea, ambasador) / 163

Secvențialități: Caucazul și triumphiul geopolitic. Jocuri de putere între Iran, Rusia și Turcia post 1990 (Andreea Paula Ibănescu) / 173

Federația Rusă – un actor statal cu relevanță globală (Dorel Bușe) / 189

4. CONFLICTE IDENTITARE, CONSTRUCȚIE INSTITUȚIONAL STATALĂ ȘI DIPLOMAȚIE ECONOMICĂ ÎN SISTEMUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN / 201

Geopolitica Libanului și problemele de securitate internațională aferente (Catinca Oncescu) / 203

Sarajevo – inima Europei. Privire comparată asupra chestiunii naționale în Bosnia Herțegovina, 1914-2014 (Mihaela Osorio) / 217

Diplomația economică în secolul XXI – impact în luarea deciziilor pe plan global (Nicoleta Vasilcovschi) / 235

Note despre contributory / 249

Consecințele Păcii de la București din 1913 asupra aromânilor și meglenoromânilor. Controverse și realități

Virgil COMAN

La începutul secolului al XX-lea, în ciuda numeroaselor pierderi, statul otoman stăpâna, în continuare, încă o serie de teritorii, cel mai râvnit – atât de marile puteri vecine, cât și de popoarele balcanice – fiind cel al Macedoniei, un adevărat mozaic etnic ce cuprindea nu mai puțin de nouă grupuri etnice distincte: turci, bulgari, greci, sârbi, macedoneni, albanezi, români balcanici, evrei și țigani¹. Relevantă este, în opinia noastră, descrierea lui G. Corm asupra acestui spațiu: „Cel mai bun exemplu de complexitate a populațiilor din Balcani este, incontestabil, Macedonia, a cărei capitală, Salonic, era tăiată în bucăți între Iugoslavia, Grecia, Albania și Bulgaria, după ce fusese ani de-a rândul mărunț discordei între noile state balcanice, fără a uita de Imperiul Otoman însuși. Multe acte teroriste au apărut la începutul secolului vizând soarta acestei provincii nefericite. Această regiune părea să fie o răspântie unde combinația era suverană. Într-adevăr populația cuprindea greci, bulgari, sârbi, albanezi, români (aromâni și meglenoromâni n.ns.), turci, precum și o importantă comunitate evreiască”².

De altfel, „mult râvnită” Macedonia a fost teatrul unor aprige confruntări între forțele de ordine otomane, pe de-o parte, și bandele de comitagii, cetnici, antarți și armatoli, cât și între acestea din urmă, pe de altă parte. Ele au avut menirea de a susține acțiunile propagandistice ale statelor care aveau interese aici. Acesta era, în esență, contextul general în care aveau să evolueze aromânii și meglenoromânii din Turcia europeană, în primul deceniu al secolului al XX-lea.

¹ Charles și Barbara Jelavich, *Formarea statelor naționale balcanice 1804-1920*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999, p. 249.

² Georges Corm, *Europa și Orientul. De la balcanizare la libanizare: istoria unei modernități neîmplinite*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999, p. 86.

Scurtă retrospectivă asupra războaielor balcanice (1912-1913)

Este îndeobște cunoscut faptul că războaiele balcanice din 1912-1913³ au reprezentat pentru popoarele din sudul Dunării finalul luptei pentru eliberarea de sub stăpânirea otomană, al cărui corolar l-a constituit trasarea frontierelor din spațiul sud-est european, un rol important jucându-l, fără îndoială, România⁴.

În perioada premergătoare izbucnirii conflictului, statele balcanice erau conștiente de faptul că nu-și puteau îndeplini obiectivele printr-o confruntare individuală cu otomanii, soluția optimă fiind formarea unei alianțe. Aceasta se va materializa în anul 1912, cu sprijinul Rusiei⁵. De altfel, diplomația rusă își pregătea avanposturile pentru conflictul care se prevedea a se declanșa între marile puteri, însă, înainte ca Petersburgul să-și fi încheiat pregătirea militară, statele balcanice declanșează ofensiva împotriva otomanilor. Prin urmare, la data de 25 septembrie/8 octombrie 1912, Muntenegru lansează un atac împotriva statului otoman, trupelor muntenegrene alăturându-li-se cele ale Serbiei, Greciei și Bulgariei, izbucnind, practic, Primul Război Balcanic⁶. În numai cinci, șase săptămâni, armatele aliate balcanice le-au înfrânt pe cele otomane din Europa, eliberând, totodată, cea mai

³ Între lucrările mai recente care abordează și problematica războaielor balcanice din 1912-1913 vezi și Gheorghe Zbucea, *România și Războaiele Balcanice 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, București, Editura Albatros, 1999, /456 p./; Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor* (vol. II), *Secolul al II-lea*, Traducere de Mihai-Eugen Avădanei, Postfață de I. Ciupercă, Iași, Institutul European, 2000, pp. 93-97; Misha Glenny, *The Balkans 1804-1999. Nationalism, War and the Great Powers*, Londra, Editura Granta Books, 2000, pp. 228-248; André Gerolymatos, *The Balkan wars. Conquest, Revolution, and Retribution from the Ottoman Era to the Twentieth Century and Beyond*, New York, Editura Basic Books, 2002, pp. 211-232; Stevan K. Pavlowitch, *Istoria Balcanilor 1804-1945*, Traducere de Andreea Doica. Prefață de Lucian Leuștean, Iași, Editura Polirom, 2002, pp. 188-193; Dennis P. Hupchick, *The Balkans from Constantinople to Communism*, New York, Editura Palgrave Macmillan, 2004, pp. 313-315.

⁴ Despre acțiunea diplomatică a României în această perioadă vezi, integral, xxx *Cartea Verde. Documente diplomatice. Evenimentele din Peninsula Balcanică. Acțiunea României: Septembrie 1912-August 1913. Textul Tratatului de Pace de la București. 1913*, București, Inst. de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1913, 270 p.; vezi și Titu Maiorescu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, Volum editat de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995, 259 p.

⁵ Gh. Zbucea, *op. cit.*, pp. 42-43; vezi și Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, ediția a III-a revizuită, Postfață de Stoica Lascu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, p. 281.

⁶ Gh Zbucea, *op. cit.*, p. 45; B. Jelavich, *op. cit.*, pp. 94-95.

mare parte a Peninsulei Balcanice, ajungând chiar până la periferia Constantinopolului⁷, ni și cărți

La data de 3/16 decembrie 1912, începeau, la Londra, tratativele de pace dintre Turcia, pe de o parte, și Bulgaria, Grecia, Serbia și Muntenegru, pe de altă parte, care, însă, aveau să fie finalizate abia la data de 17/30 mai 1913. În urma semnării acestei păci, aliații balcanici scăpau de sub controlul marilor puteri și, în același timp, înlăturau aproape în totalitate dominația otomană în sud-estul Europei. Deși, în sarcina Marilor Puteri rămâneau de rezolvat chestiunile referitoare la organizarea internă a Albaniei și soarta insulelor egeene⁸.

Un conflict de interese apărut între fostele state aliate, învingătoare, avea să fie principala cauză a izbucnirii celui de-al Doilea Război Balcanic⁹. Convinsă de superioritatea sa armată, Bulgaria atacă prin surprindere Serbia, în noaptea de 16/29-17/30 iunie 1913, zgomotul focurilor de armă auzindu-se iarăși în Balcani. Noul război avea să opună Bulgariei Serbia, căreia i s-au alăturat Muntenegru, România¹⁰ și Turcia. Neavând, practic, nici o șansă, Bulgaria este nevoită să se declare învinsă. La data de 16/29 iulie 1913, în capitala României, debutează lucrările Conferinței de Pace¹¹, iar în ziua de 31 iulie Bulgaria semnează armistițiul¹².

⁷ Gh. Zbucea, *op. cit.*, pp. 47-51.

⁸ Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantin, *O istorie ilustrată a diplomației românești 1862-1947*, București, Monitorul Oficial R. A., 2011, p. 178.

⁹ Gh. Zbucea, *op. cit.*, p. 65.

¹⁰ Despre argumentele implicării României în acest conflict vezi și unele abordări din ultimii ani: Ion Bulei, „Balcanii și relațiile româno-bulgare în preajma Primului Război Mondial. Considerații incomode”, în *Români și bulgari. Provocările unei vecinătăți* (coord. Florin Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Tiță), București, Editura Cartea Universitară, 2007, pp. 131-142; Florin Anghel, „Războaiele galante din vecini. Stereotipuri ale istoriei româno-bulgare în 1913”, în xxx *Vocația istoriei. Prinos profesorului Șerban Papacostea*, Volum îngrijit de Ovidiu Cristea, Gheorghe Lazăr, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2008, pp. 441-452; St. Lascu, „Reîntregirea geopolitică a Dobrogei, în anul 1913 – prin recuperarea părții sale sudice (Cadrilaterul) –”, s-a înscris în siajul evoluției reconfigurării raporturilor statale în Balcani”, în *Agora*, Constanța, VII, nr. 30, Ediție de vară, 2008, pp. 3-4 (*Convorbire* realizată de Ion Rucăreanu/Ion Moiceanu); republicat și în Ion I. Moiceanu, *Pagini din istoria adevărată a poporului român (predată și publicată)*, Constanța, Editura Dobrogea, 2009, pp. 286-297; xxx *Campania militară a României din 1913. O istorie în imagini, documente și mărturii de epocă/ Romania's military campaign in 1913. A history in images, documents and epoch testimonials* (coord. Virgil Coman), București, Editura Etnologică, 2013, p. 299.

¹¹ Gh. Zbucea, *op. cit.*, p. 280; Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu, (coordonatori), *Politica externă a României, Dicționar cronologic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 156.

¹² B. Jelavich, *op. cit.*, p. 96.

Din păcate, războaiele balcanice (1912-1913) au dus la realizarea obiectivelor țintite de unii conducători politici din Balcani, încă din secolul al XIX-lea care, însă, nu au ținut cont de mozaicul multietnic, urmările acestora având efecte nedorite și în zilele noastre¹³.

Operațiunile militare din Balcani. Implicațiile asupra aromânilor și meglenoromânilor

Firească, evenimentele nu aveau cum să-i ocolească pe aromâni și meglenoromâni. Încă din primele zile de conflict, mulți dintre aceștia au fost chemați sub arme, în timp ce așezările lor au fost afectate de operațiunile militare desfășurate în zonă. Biserici și școli distruse, victime, cât și exodul unor familii în regiunile ferite de conflict vin să întregescă imaginea zbuciumată a istoriei lor de la începutul secolului al XX-lea.

Prin urmare, aromânii cu sentimente naționale românești din kazalele Karaferiya și Kerbene ocupate de armatele grecești au fost arestați, maltratați și deportați. La Yanya, oraș supus asediului de către aceleași armate până în martie 1913, turcii, albanezii și aromânii s-au aliat și au participat la confruntările militare împotriva grecilor¹⁴.

Alte numeroase familii de aromâni și-au părăsit casele, acestea fiind prădate de bașibuzuci. Au existat situații în care unii lideri ai mișcării naționale românești au fost asasinați, exemplul cel mai cutremurător fiind cel al lui D. Cicma. Localitatea Grebena și împrejurimile au fost terorizate de unii voluntari greci, o situație asemănătoare înregistrându-se și la Corcea¹⁵.

Soarta aromânilor din zona sârbească a fost mai bună, în special la Crușevo, chiar dacă școlile românești au fost închise. Această situație s-a datorat faptului că armata de ocupație era formată din români proveniți din răsăritul Serbiei cu care puteau ușor să se înțeleagă. În Albania, mai exact în regiunea ocupată de sârbi, aromânii de orientare națională au pactizat cu albanezii, însă cei filoeleni din Durres au refuzat să-și trimită reprezentanți la Congresul național albanez de la Vlora. Mai mult, au salutat ocuparea orașului lor de către sârbi¹⁶.

¹³ Charles și Barbara Jelavich, *op. cit.*, p. 264.

¹⁴ Max Demeter Peyfuss, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, Traducere autorizată de Nicolae-Șerban Tanașoca, București, Editura Enciclopedică, 1994, pp. 110-111.

¹⁵ Gh. Zbucă, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică (secolele XVIII-XX)*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999, p. 103; vezi și Constantin Noe, „Douăzeci de ani...”, în *Țara nouă*, I, nr. 8-9, iulie-august 1933, p. 123.

¹⁶ M.D. Peyfuss, *op. cit.*, p. 111.

Și regiunea locuită de meglenoromâni a fost ocupată de trupele aliate, astfel încât orașelul Ghevgheli a intrat în stăpânirea armatelor sârbe, iar restul teritoriului în stăpânirea armatelor bulgare și grecești, acestea din urmă fiind retrase după întreruperea tratativilor de la Londra, pentru a fi trimise la Ceatalgea¹⁷.

Pentru sprijinirea confrăților din Turcia europeană care suferiseră pagube în timpul acestui război Parlamentul României a alocat la sfârșitul anului 1912 un fond special suplimentar de 100.000 lei¹⁸.

La scurt timp de la încheierea conflictului, odată cu instalarea administrației elene, în ciuda asigurărilor venite din partea primului ministru al Greciei, Eleftherios Venizelos, acțiunile îndreptate împotriva aromânilor și meglenoromânilor care nutreau sentimentul apartenenței la poporul român au continuat¹⁹.

După izbucnirea celui de-al Doilea Război Balcanic, armatele grecești au pătruns din nou în regiunea Megleniei, unde au organizat jafuri și alte acțiuni specifice stării de război²⁰.

Noul conflict balcanic avea să antreneze și pe unii dintre urmașii romanității balcanice, ca supuși ai statelor în care trăiau, însă alții au preferat să vină în „țara mamă” și apoi să se înroleze ca voluntari în armata română. Din presa vremii aflăm că un număr de șase meglenoromâni originari din Oșani s-au înrolat în Batalionul 7 Vânători²¹. Un exemplu asemănător este și cel al reputaților meglenoromâni Chr. Iuffu²² și Constantin Noe, în jurul acestuia din urmă coagulându-se ulterior un grup de inițiativă pentru susținerea confrăților din Meglenia dar și a celor stabiliți în țară²³. Tot în Batalionul 7 Vânători se vor înrola și unii voluntari aromâni. Nu este însă mai puțin adevărat faptul că, dârzenia de care au dat dovadă acești români balcanici va fi apreciată ca atare în epocă²⁴.

¹⁷ xxx „Măcelurile din Balcani”, în *Dimineața*, X, nr. 3369, duminică 21 iulie 1913, p. 1.

¹⁸ Gh. Zbucnea, *op. cit.*, pp. 106-107.

¹⁹ xxx „Măcelurile din Balcani”, în *Dimineața*, X, nr. 3369, duminică 21 iulie 1913, pp. 1-2.

²⁰ *Ibidem*, p. 2; vezi și Piti lu Pop. Deașa, „Amintiri din 1913. Calvarul Megleniei”, în *Țara nouă*, I, nr. 8-9, iulie-august 1933, pp. 136-138.

²¹ xxx „Măcelurile din Balcani”, în *Dimineața*, X, nr. 3369, duminică 21 iulie 1913, p. 2.

²² Chr. Iuffu, „Amintiri din campania din 1913”, în *Țara nouă*, I, nr. 8-9, iulie-august 1933, pp. 131-133.

²³ Despre viața și activitatea lui Constantin Noe vezi xxx „Profesorul Constantin Noe”, în *Anuarul XIX al Liceului „Mihai Viteazul” din București pe anul școlar 1938-1939*, București, Tiparul Soc. Coop. „SOARELE”, 1939, p. 34. În text, în mod eronat, este menționată comuna Lugenița drept localitatea unde s-a născut Constantin Noe, numele corect al acesteia fiind cel menționat de noi, respectiv Lugunța (mgl. Lundzini); vezi și Virgil Coman, „Basarabia interbelică văzută de profesorul și publicistul Constantin Noe”, în *Arc peste timp: 23 August 1939 – 23 August 1944. Semnificații și consecințe* (coord. Marian Zidaru, Daniela Caruțiu), Constanța, Editura Ex Ponto, 2009, pp. 9-16.

²⁴ St. Lascu, „Așezarea românilor balcanici în sudul Dobrogei (1913-1940) – cauze, împrejurări, efecte”, în xxx *Paradigmele istoriei. Discurs. Metodă. Permanențe. Omagiu*

Organizații non-guvernamentale și intelectuali din România se implică în susținerea programului politic al aromânilor și meglenoromânilor

Situația în care se aflau aromânii și meglenoromânii din Turcia europeană a fost monitorizată cu atenție încă din toamna anului 1912 de către membrii Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor și cei ai Societății de Cultură Macedo-Române. În cadrul adunărilor organizate au luat cuvântul o serie de personalități precum Vasile Pârvan, George Vâlsan, Pericle Papahagi, Gheorghe Bogdan-Duică, Nicolae Iorga, Virgil Arion și alții, care și-au exprimat punctele de vedere (neunitare însă – n.ns.), cu privire la viitorul românismului balcanic și au atras atenția încă o dată, opiniei publice din țară și de peste hotare, asupra situației și a drepturilor aromânilor și meglenoromânilor²⁵. Reprezentativ în acest sens este, în opinia noastră, memoriul redactat de A. Leonte, George Murnu, Iuliu Valaori, C. F. Robescu și V. Dudumi, intitulat *Macedonia macedonenilor*²⁶. Finalizat la data de 26 noiembrie 1912, el exprima punctul de vedere al Societății de Cultură Macedo-Române, ideea fundamentală fiind autonomia macedoneană, în care toate naționalitățile să aibă aceleași drepturi și îndatoriri. Pentru a contura această idee, redăm, pe scurt, câteva din argumentele invocate de autori: „Care este deci principiul ce ar trebui luat ca bază pentru regularea dreaptă și definitivă a chestiunii macedonene? Nu este decât principiul naționalității. Admițând că nici unul din statele limitrofe nu poate întinde și nu-și poate asigura stăpânirea sa asupra unei părți oarecare a Macedoniei fără a nesocoti și a călca în picioare drepturile vădite ale multor naționalități de rasă și religione diferită, singurul lucru logic, ar fi să se renunțe la orice spirit de cucerire și stăpânire și să se adopte pur și simplu formula: *Macedonia Macedonenilor*.

Macedonia ar forma astfel un stat autonom unde toate naționalitățile ar avea aceleași sarcini și aceleași drepturi și unde libertatea conștiinței, a cultului și a limbii s-ar proclama absolute [...]. Fie că s-ar aplica sistemul cantonal elvețian sau oricare altul ce s-ar potrivi, esențialul este că numai impunerea unei autonomii poate conveni unui asemenea mozaic de naționalități, mozaic în care culoarea bucașilor ce o compun sunt unele mai vii, altele mai șterse, în care uneori ele par a

Profesorului Gh. Buzatu, vol. I (coord. Stela Cheptea), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, pp. 224-225.

²⁵ Gh. Zbucnea, *România și Războaiele Balcanice 1912-1913...*, pp. 102-104.

²⁶ Pentru o imagine mai clară asupra conținutului acestui memoriu vezi, pe larg, A. Leonte, C. F. Robescu, D. Valaori, G. Murnu, V. Dudumi, *Macedonia macedonenilor*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1912, p. 23.

se confunda între ele, dar totuși nu dispar niciodată cu desăvârșire și reapar aproape totdeauna sub efectul unuia sau altui agent.

Această autonomie pentru Macedonia a fost preconizată de altfel în curs de mulți ani și până acum în urmă de chiar statele balcanice care, dacă și-au schimbat părerea, desigur n-au dreptate, și în beția triumfului par a nu-și da seama de greutatea ce vor întâmpina prin anexarea pur și simplu a unor teritorii locuite de elemente cu totul eterogene și neasimilabile.

O Macedonia autonomă este asemenea de dorit din îndoitul punct de vedere al echilibrului forțelor în apropiatul Orient, echilibru fără de care nu ne putem închipui o pace durabilă și nici dispariția oricărei cauze de frământări, pe care fatalmente le va aduce cu sine apropierea imediată a unor state în care războiul actual fără îndoială n-a putut face să dispară ca printr-o minune ura seculară ce singură a caracterizat raporturile lor până mai ieri. Macedonia autonomă pusă sub garanția și protecția Puterilor, pentru a o feri de agitațiile și influențele statelor limitrofe, va servi ca un tampon între statele care altfel în mod inevitabil s-ar încăiera între ele, căci alianțele nu durează decât atâta, cât este comunitate de interese [...]. Și de dorit de a vedea în Macedonia pacea definitiv stabilită, noi susținem principiul unei Macedonii autonome, pusă sub protecția Puterilor, ca singurul regim capabil să asigure drepturile egale și libertatea conștiinței tuturor naționalităților Macedoniei, care toate au același drept la viață²⁷.

Prezentat succesiv la Budapesta, Viena, Roma, Berlin, Paris și Londra de către o delegație împuternicită a acestei societăți, memoriul a reprezentat, cel puțin pentru o perioadă, drept unica soluție de rezolvare a acestei chestiuni²⁸. Punctul de vedere al Societății de Cultură Macedo-Române nu a fost împărțit de oficialitățile de la București, care nu au luat în seamă la Londra posibilitatea creării unei Macedonii autonome, considerând lipsită de perspectivă această soluție²⁹.

Sub egida Ligii pentru Unitate Culturală a Tuturor Românilor, la începutul anului 1913, meglenoromânul Constantin Noe, luptător neobosit pentru cauza românească din Balcani, viitor parlamentar în Parlamentul României Mari, publica memoriul intitulat: *Les roumains koutzo-valaques. Les populations macedonnienes et la crise balkanique* în care susținea constituirea unui stat albanezo-român după modelul Elveției. Principalul argument al autorului era acela că un teritoriu cum este cel al Macedoniei, cu o populație atât de amestecată, oricât de bine ar fi fost împărțit, nu ar fi mulțumit și, implicit, nu ar fi oprit numeroasele conflicte interetnice de aici³⁰.

²⁷ *Ibidem*, pp. 20-23.

²⁸ Gh. Zbucnea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică (secolele XVIII-XX)*..., p. 113.

²⁹ *Ibidem*, p. 116.

³⁰ *Ibidem*, pp. 116-117.

Această idee a constituirii unui stat albanezo-român era împărtășită și de unele cercuri politice, cât și de opinia publică românească.

La începutul anului 1913, o delegație a românilor balcanici din București pleacă într-un turneu european pentru a susține, în fața cercurilor politice din marile capitale, cele două memorii privitoare la viitorul politic al confracțiilor din Peninsula Balcanică. Acțiunea a avut un caracter privat și nu a angajat, în nici un fel, guvernul de la București deși, tacit, primul ministru Titu Maiorescu a susținut-o³¹. În ciuda acestor eforturi, delegația a înregistrat un eșec, previzibil în opinia noastră, având în vedere noile realități politice care se conturau în ajunul izbucnirii primei conflagrații mondiale.

Tratatul de Pace de la București (28 iulie/10 august 1913). Insuccesul programului politic al aromânilor și meglenoromânilor

Cum bine se știe, Tratatul de pace parafat la București, în data de 28 iulie/10 august 1913³², a tranșat lupta pentru teritoriile macedonene și cea privitoare la teritoriile albaneze. Totodată, acest moment a marcat îndepărtarea statului otoman din Europa, mai puțin Constantinopolul și o parte din Tracia. Prin urmare, tratatul consfințește împărțirea „mult râvnitei” Macedoniei și institua statul albanez independent. La rândul său, România își îndeplinea obiectivele esențiale de politică externă în Peninsula Balcanică: „frontiera și glacisul strategic în Dobrogea și poziția de hegemonie în zona sud-estului european”³³. Marii învingători erau, fără îndoială, Serbia și Grecia, primul dintre aceste state aproape dublându-și teritoriul, iar cel de-al doilea, la rândul său, mărindu-și teritoriul prin dobândirea sudului Macedoniei, a unei părți a Epirului cu orașul Ianina, iar spre răsărit până la Kavala, inclusiv³⁴.

Pentru descendenții romanității orientale cu sentimente naționale românești acest tratat de pace avea să demonstreze și mai bine eșecul programului lor politic. Delegațiile întrunite la masa tratatelor nu au luat în considerație soluțiile susținute de aceștia privind constituirea unui stat de-a lungul Vardarului, cu caracter multiethnic, organizat pe sistemul cantoanelor, asemenea modelului elvețian, sub protecția și garanția Marilor Puteri. Era limpede că nici acestea și nici statele balcanice nu agreeau, în nici un fel, această soluție, iar România avea acum alte obiective mai importante de atins, atenția fiind îndreptată către confracții din teritoriile naționale aflate sub dominație străină.

³¹ *Ibidem*, p. 119.

³² *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 101 din 5 (18) august 1913, pp. 4121-4139.

³³ D. C. Giurescu, R. Dinu, L. Constantin, *op. cit.*, p. 179.

³⁴ B. Jelavich, *op. cit.*, p. 97.

Prin urmare, aromânii și meglenoromânii nu au figurat în textul tratatului, ci numai într-un schimb de note între România, pe de-o parte, și Grecia, Serbia și Bulgaria, pe de altă parte. Potrivit acestora, cele trei state balcanice se obligau să acorde autonomie școlilor și bisericilor românești, în noile lor posesiuni, să le îngăduie crearea de episcopate și să tolereze subvenționarea instituțiilor menționate de către guvernul român³⁵. Deși prevederile nu mai corespundeau noilor realități, din nefericire nici măcar acestea nu au fost respectate, statele balcanice continuând politica de suprimare a drepturilor legitime.

Încă din timpul desfășurării Conferinței de Pace de la București, un comitet de inițiativă constituit pentru susținerea confrăților din Meglenia a solicitat prin memorii înaintate factorilor decizionali³⁶ sau publicate în presă³⁷ desprinderea satelor meglenoromâne de Grecia și integrarea lor în hotarele Serbiei sau așezarea celor care nutreau sentimentul apartenenței la poporul român din cuprinsul acestei regiuni în Dobrogea de Sud: „Cele 8 sate din Meglenia nu mai pot rămâne pe mâna asasinilor. Mântuiți rămășițele lamentabile care au supraviețuit de blestemul groaznic de a trăi de aici înainte pentru toate timpurile cu nelegiuții lor călăi, sub stăpânirea lor. Faceți ca cele 8 sate să treacă la Serbia care a dat dovadă de mai multă civilizație, iar dacă nu se poate deschideți-le loc în Dobrogea Nouă unde vor aduce același spirit de jertfă și de persistență îndărătnică în legea românească”³⁸. Nici aceste solicitări nu aveau să fie luate în seamă de autorități. În opinia noastră, soluția desprinderii satelor meglenoromâne de Grecia și integrarea lor în hotarele Serbiei era nerealistă, dacă avem în vedere politica Regatului Sârbo-Croato-Sloven și apoi a Iugoslaviei față de aromâni și meglenoromâni, prin care le-au fost suprimate drepturile de a învăța și a se ruga în limba națională, fiindu-le închise școlile și bisericile românești.

Imediat după trasarea noilor frontiere din Balcani regele Constantin a asigurat autoritățile diplomatice române de la Salonic că „de acum înainte, lucrurile vor merge altfel cu Kușovalahii; aceștia nu vor mai avea să se plângă de oarecari asupriri; că ordinele formale au fost date pretutindeni în favoarea lor și pedepsirea celor ce se vor fi făcut vinovați de dâșșii”³⁹. Realitatea a fost alta, deoarece

³⁵ M. D. Peyfuss, *op. cit.*, p. 116.

³⁶ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare S.A.N.I.C.), fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar 635/1914-1916, f. 56.

³⁷ Memoriul era semnat de: Mihai Bendu, Theodor M. Craia, Petre Eftimiu, Petre Tanciu, Mihai Eftimiu, Petro C. Petrescu, V.T. Țovaru, Tașcu Lega, Naum Nicolau, T. Papagheorghe, Tașcu Covata, M. Nică, Vanghelie G. Ciamba și Banu Nicolau. Vezi, pe larg, în acest sens, xxx *Măcehurile din Balcani...*, pp. 1-2.

³⁸ *Ibidem*, p. 2.

³⁹ Pentru o mai bună înțelegere a acestei chestiuni prezentăm, în continuare, conținutul documentului întocmit de consulul general al României la Salonic, S. Constantinescu, în august 1913 și înaintat ministrului român al Afacerilor Externe: „Domnule Președinte al Consiliului, M.S. Regele Greciei a sosit astăzi de dimineață în Salonic. Primirea făcută

deznaționalizarea a atins cote din ce în ce mai înalte, în ciuda acestor asigurări care, până la urmă, s-au dovedit a fi mai mult formale. De altfel, o serie de oameni politici români, între care Constantin Stere, Vintilă Brătianu ș.a., au atras atenția asupra faptului că, odată cu semnarea Păcii de la București, problema românilor balcanici nu mai ocupa locul pe care îl merita, vina aparținând diplomaților români participanți la tratative⁴⁰.

Practic, după încheierea celui de-al Doilea Război Balcanic avea să se pună capăt programului politic al aromânilor și meglenoromânilor din Turcia europeană⁴¹, care a evoluat în strânsă legătură cu evenimentele politice internaționale majore derulate în centrul și sud-estul Europei, între minimal – recunoașterea, în mod oficial, a drepturilor unui popor (tc. *millet*) în cuprinsul statului otoman – și maximal – obținerea unor drepturi egale asemenea populațiilor conlocuitoare, în cuprinsul unei Macedonii autonome, sau constituirea unui stat albanezo-român, în care să se impună autonomia politică și religioasă pentru fiecare grup etnic.

În esență, acțiunile desfășurate în perioada scursă între primii ani ai secolului al XX-lea și sfârșitul celui de-al Doilea Război Balcanic au demonstrat insuccesul programului politic proiectat de urmașii romanității orientale din cuprinsul Turciei europene care nutreau sentimentul apartenenței la poporul român⁴².

Suveranului a fost din cele mai entuziaste. La ora 9 ½ Regele a asistat la un Te-Deum oficiat în biserica Sf. Sofia și la ora 10 ¾ a primit la Palat (casa Modiano) Corpul consular, autoritățile civile și militare și delegațiile diferitelor comunități din Salonic și interior. În câteva cuvinte, pe care a binevoit să mi le adreseze, Regele Constantin a ținut încă odată să mă asigure că de acum înainte lucrurile vor merge altfel cu Kușovalachii; aceștia nu vor mai avea să se plângă de oarecari asupriri; că ordine formale au fost date pretutindeni în favoarea lor și pedepsirea celor ce se vor fi făcut vinovați față de dânșii; că în această privință a telegrafiat și Maiestății Sale Regelui Carol”. (xxx *Cartea Verde. Documente diplomatice. Evenimentele din Peninsula Balcanică. Acțiunea României: Septembrie 1912-August 1913. Textul Tratatului de Pace de la București. 1913...*, pp. 258-259).

⁴⁰ Gh. Zbucnea, *România și Războaiele Balcanice 1912-1913...*, pp. 310-317.

⁴¹ M. D. Peyfuss, *op. cit.*, p. 158; Gh. Zbucnea, *op. cit.*, p. 453; St. Lascu, „De la populația Romanizată la vlahi/aromâni/români balcanici”, în *Studii și articole de istorie*, LXX, 2005, p. 52.

⁴² Vezi, pe larg, Gh. Zbucnea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică...*, pp. 68-126; Virgil Coman, „Meglenoromânii la începutul secolului XX. Evoluții în plan politic”, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași (serie nouă)*, Tom XLVI-XLVII, 2000-2001, pp. 151-158.